

Andelsvaskerier som et Led i det huslige Arbejdes Rationalisering.

Der er nu truffet Forberedelser til Oprettelsen af Danmarks første Andelsvaskeri. I den Anledning har Redaktionen bedt Konsulent Frk. *Margrethe Nevald*, Odense, om at redegøre, dels for de svenske Erfaringer paa dette Omraade, og dels for, hvordan man herhjemme har tænkt sig at løse denne Opgave.

Vi kender alle, hvordan det i de senere Aar er blevet mere og mere vanskeligt for Landbohjemmene at skaffe sig den fornødne huslige Medhjælp. De Problemer, der opstaar i Forbindelse hermed, faar os til at overveje, om ikke Husholdningerne paa en eller anden Maade kan bringes Arbejdslettelse.

Hvordan har den kolossale Forøgelse af Landbrugets Produktion været mulig? Blandt andet derved, at Landbruget har forstaaet at tage Maskinerne i sin Tjeneste. Landbruget vilde ikke have haft de Produktionsmuligheder, det nu har, hvis det havde været for konservativt til at gaa over til at bruge Maskinerne.

Naar Arbejdet bliver uoverkommeligt for Husmødrene, ligger det nær at spørge, om ikke det gennem en Mekanisering skulde være muligt at lette Husholdningsarbejdet i ganske væsentlig Grad, og dette maa sikkert besvares bekræftende. Men for at det skal blive muligt for Husholdninger med det jævne Budget at tage Maskinerne i deres Tjeneste, maa der for de store Maskiner, der er for kostbare at anskaffe for den enkelte Familie, findes den bedste Form for Anskaffelse og fælles Brug.

Ser man f. Eks. paa Stovvasken, der er et stadigt tilbagevendende Arbejde i Landbohjemmene og tillige et af de mest slidsomme Arbejder, forekommer det mig, at der næppe er noget Arbejdsomraade, hvor Arbejdsbesparingen kan blive saa umiddelbar tydelig, som ved at gaa fra den gammeldags Vask med Haanden til moderne Maskinvask. — Det er maaske nok

rigtigt, som jeg engang hørte en Husmoder sige: „Hvis Mændene skulde udføre Vaskearbejdet, havde Maskinerne været der for længe siden.“ — Husmødrene har ofte været alt for beskedne til at gøre Krav paa Arbejdslettelser. — Naar Vask med Haanden tager Dage af tungt og besværligt Slid, kan Maskinvask, Centrifugering, Varmrulning og Tørring paa kunstig Vis klares paa nogle faa Timer og paa en saadan Maade, at enhver Sundhedsfare er bortelimineret.

Med Henblik paa Oprettelse af kollektive Vaskerier med alle moderne Maskiner installeret, kan man blot kaste et Blik „over Sundet“ for at se, hvordan vore svenske Medsøstre har indrettet sig. De svenske Andelsvaskerier er siden Foraaret 1939 næsten „skudt op som Paddehatte“. I hvert Fald findes der nu i Sverige omkring 200 Andelsvaskerier, og man regner med, at Landet, bortset fra de tyndest befolkede Egne, om nogle faa Aar vil være dækket af Andelsvaskerier, saa disse skulde blive tilgængelig for enhver Husholdning paa Landet.

Det, jeg i denne Artikel skal berette om de svenske Andelsvaskerier, hidrører fra en Studierejse, som jeg, takket været et Legat fra Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, fik Lov til at foretage til Sverige i Sommeren 1943, paa et Tidspunkt, hvor Landegrænserne allerede var vanskelige at betræde, men dette Moment gav kun Rejsen en yderligere Charme.

Inden jeg gaar over til Omtalen af den svenske „Andelstvåstugan“, som det hedder i Sverige, vil vi først se lidt paa, hvor megen Tid der medgaar til Stovvasken, og hvad denne koster. Naar al den Tid sammenlægges, som det tager at udføre Vaskearbejdet, indtil Tøjet ligger rent i Linnedskabet, beløber det sig til mere, end mange tror, og naar egen Arbejdskraft bliver vurderet i Penge, kommer man op paa ganske nette Summer mellem Aar og Dag.

Efterfølgende Tal stammer fra Resultatet af en Arbejdsundersøgelse over Stovvask i 25 fynske Husholdninger i Vinteren 1942—43. Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger, der ogsaa er interesseret i Oprettelse af Andelsvaskerier, ønskede at indsamle nogle Oplysninger som grundlæggende Materiale herfor. Ingeniørkontoret udarbejdede da i Samarbejde

Arbejdsundersøgelser over Stovvask, Vinteren 1943—44.
De samv. fynske Landboforeninger.

Nr.	Husholdningens Art	Antal Personer	Elektrisk Vaskemaskine	Stk. Tøj	kg Tøj	Antal Stovvask i 1 Aar	Samlet Arbejdstid i Timer og Min.	Strøyming i % af Arbejdstiden	Arbejdstid pr. kg Tøj i Min.	Udgift til Vaskemidler i Kr.	Samlet Vaskeudgift i Kr.	Beregnet samlet Vaskeudgift årlig i Kr.	Vaskens Varighed i Dage
1	Gdr.	5	Nej	207	64	8—9	18 50	11	18	3,15	24,95	224,55	7
2	Skole	12	Ja	438	75	24—26	53 40	49	43	3,10	67,00	1675,00	7
3	Gdr.	9	Ja	393	67	10	41 00	28	37	4,96	54,18	541,80	9
4	Gdr.	11	Ja	409	58	12	44 30	31	46	8,14	59,11	709,32	8
5	Gartner	3	Ja	268	51	12	30 15	10	36	2,77	36,24	434,88	11
6	Gartner	3	Ja	185	31	12	25 20	12	49	1,76	29,03	348,36	10
7	Gdr.	7	Ja	500	64	11	70 15	24	66	7,65	81,62	897,82	10
8	Konsulent . .	3	Ja	194	32	8	28 50	26	54	1,74	33,17	265,36	12
9	Gdr.	4	Nej	155	31	12	11 05	23	21	2,87	19,96	239,52	20
10	Gdr.	6	Nej	189	31	12	18 55	24	37	3,33	26,23	314,76	20
11	Lærer	5	Nej	265	36	11	40 55	31	68	2,79	48,64	535,04	12
12	Gdr.	7	Ja	250	43	10	21 50	16	30	4,48	30,91	309,10	23
13	Gdr.	9	Ja	258	46	10	40 20	21	53	4,97	50,60	506,00	11
14	Gdr.	8	Ja	357	59	12	40 30	33	41	5,21	51,71	620,50	24
15	Tjenestem. .	3	Nej	152	23	12	20 30	28	53	2,51	25,61	307,32	9
16	Konsulent . .	3	Ja	167	26	8	22 12	34	51	1,44	26,00	208,00	4
17	Gdr.	6	Nej	259	37	12	29 10	17	47	2,85	38,34	460,08	6
18	Gdr.	12	Ja	295	51	12	29 25	11	35	3,79	38,14	461,16	10
19	Gdr.	13	Ja	552	80	12	44 00	25	33	5,17	53,42	641,04	9
20	Haandv.	8	Ja	508	63	13	64 05	22	61	3,99	78,34	1018,42	7
21	Gdr.	10	Ja	225	42	11	26 15	15	36	2,53	32,28	355,08	9
22	Gdr.	10	Ja	284	44	10	35 15	47	48	2,89	42,59	425,90	9
23	Haandv.m. . .	5	Nej	169	32	10	25 35	17	48	2,48	29,92	299,20	10
24	Gdr.	5	Nej	227	37	12	29 00	21	47	4,83	36,99	443,88	15
25	Gdr.	7	Ja	157	36	6	23 40	35	39	4,06	31,99	191,94	8
Gns.		7		283	46	11,4	33 25	24	44	3,74	41,89	497,36	11

Samlet Vaskeudgift = Arbejdsvederlaget regnet til 1 Kr. pr. Time + Udgift til Vaskemidler, Strøm- og Brændselsforbrug.

Vaskemiddeludgiften pr. kg Tøj varierer fra 14 Øre til 4,9 Øre.

Gennemsnitsudgiften pr. kg Tøj er 9,1 Øre.

med De samv. Landboforeninger i Fyns Stifts Husholdningskontor et Spørgeskema. Ingeniørkontoret udsendte 400 Skemaer, men fik kun 81 tilbage; af disse 81 var de 25 tilset af Konsulenterne inden for Odense Omegns Landboforening, Svendborg Amts landøk. Selskab, Faaborgegnens Landboforening og De samv. fynske Landboforeninger. Konsulenten var til Stede ved selve Vaskearbejdets Udførelse for at opnotere Arbejdstider, Vaskemiddeludgifter, Strøm- og Brændselsforbrug, Tøjets

Vægt m. m. Tiden for Rulle- og Strygearbejde har Husmødrene selv paaført Skemaerne. Af de 25 Husholdninger var 16 Gaarde, 2 Gartnere, 2 Haandværkere, 2 Konsulenter og 1 Tjenestemand.

17 af de 25 Husholdninger brugte elektrisk drevet Vaske-maskine, 8 brugte Vask med Haanden. Tøjmængden var i Gennemsnit pr. Stovvask 46 kg eller $6\frac{1}{2}$ kg pr. Person. I Gennemsnit brugtes der $33\frac{1}{2}$ Arbejdstime. Regner man en Arbejdsdag til 8 Timer, bliver det ca. 48 hele Arbejdsdage aarlig. Husholdning Nr. 1, der laa paa den laveste Tid, havde med en Tøjmængde paa 64 kg brugt $18\frac{3}{4}$ Time. Nr. 7, der havde samme Tøjmængde i kg, havde brugt $70\frac{1}{4}$ Time. Stykantalet af Tøj var i førstnævnte 207 og i sidstnævnte 500. Den forbrugte Arbejdstid er dels afhængig af Stykantal, dels af hvor meget af Tøjet, der stryges eller rulles, samt af hvor øvet eller uøvet den anvendte Arbejdskraft er. Det fastsloges, at Tøjet ved en Stovvask passerer Hænderne ca. 17 Gange, og der medgik ca. $\frac{3}{4}$ Arbejdstime pr. kg Tøj. Arbejdet med selve Vasken + Rengøring af Vaskehus tog i Gennemsnit de 46 pCt. af Tiden, Strygearbejdet de 24 pCt.; Resten af Arbejdstiden medgik til Sortering, Iblødsætning, Ophængning, Nedtagning, Stækning og Rulning. Regner man Arbejdsvederlaget til 1 Kr. pr. Time, hvad vist ikke kan siges at være for højt, og dertil lægger Vaskemidler, Strøm og Brændsel, bliver den samlede Udgift pr. Stovvask for 7 Personer og 46 kg Tøj 42 Kr. eller 91 Øre pr. kg Tøj. I Gennemsnit vaskedes der Stovvask 11,4 Gange om Aaret.

Pr. Aar andrager Udgiften til Stovvask i Gennemsnit ca. 500 Kr., hvoraf de 469 Kr. er Arbejdsudgifter.

Hvad er et Andelsvaskeri?

I en Brochure, som den svenske Egnahemsstyrelse har udgivet om Andelsvaskerier, hedder det: Ved et Andelsvaskeri forstaar man et maskinelt udrustet Vaskeri, der ejes fælles af dem, som anvender det, og i hvilket Husmødrene sædvanligvis med Hjælp af en Forstanderinde selv kan udføre deres Vask. Sammenlignet med Vaskehuset i Hjemmene er det en relativ kostbar Anlægning, som for at blive økonomisk rentabel

kræver en høj Udnyttelsesgrad. En Tilslutning paa mindst 60—80 Familier maa fordres, for at man kan indrette det med alle moderne Maskiner til saavel Vask som Varmrulning. Endvidere hedder det, at ved Starten af et Andelsvaskeri maa man sædvanligvis i Begyndelsen regne med en begrænset Medlems-tilslutning, men eftersom Maskinvaskens Fordele bliver kendt paa Stedet, kommer Vasketilstrømningen til at øges. Dette Forhold har man iagttaget i samtlige i Gang værende Andelsvaskerier. Man bør derfor allerede fra Begyndelsen planlægge Vaskeriet paa en saadan Maade, at man lidt efter lidt kan øge dets Kapacitet til at omfatte største Delen af de indenfor Virksomhedsomraadet boende Familier.

Hvorledes oprettedes de svenske Andelsvaskerier?

En af de væsentligste Aarsager til Andelsvaskeriernes Tilblivelse i Sverige var Mangelen paa huslig Medhjælp. I Sverige har man det paa nævnte Omraade ingenlunde bedre end her. I Sommeren 1943 fortalte en Hemkonsulent mig, at det paa en Bondegaard var et Særsyn at finde en fremmed Pige. Enten klarede man sig med hjemmeværende Døtre eller løs Hjælp, men den løse Hjælp var ogsaa meget vanskelig at faa fat paa. En anden Aarsag var denne, at man endnu indtil de seneste Aar mange Steder har udført Storvasken nede ved Søen, hvor man opstillede en Gryde, hvorunder der tændtes Baal; heri kogtes Tøjet og vaskedes, og man skyllede det saa i Søen. At udføre en Storvask paa denne Maade kunde i de kolde Vinterdage i høj Grad befordre Forkølelse eller andre endnu værre Sygdomme. I Sverige kender man ikke til som her at have et Bryggers med Grukedel. Har man et Vaskehus, ligger det oftest ovre i et Hjørne af en Længe.

Endelig skal det nævnes, at de svenske Storindustrier var de første, der oprettede kollektive Vaskehuse til deres Arbejdere, og det var vel egentlig paa denne Maade, at man fik Tanken at oprette Andelsvaskerier for Landbefolkningen. Det var altsaa Industrien, der viste Vejen til rationel Tilrettelægning af Storvask. Sædvanligvis betaler Fabriksejerne for Vasken for sine Arbejdere.

Nævnes skal det ogsaa, at den svenske Stat fra Begyndelsen har været meget interesseret i Tanken. Den bevilgede i første Omgang i 1939 50 000 Kr. til Hjælp til Andelsvaskerier paa Landet. Ved Hjælp af disse Penge blev det muligt at starte de første Andelsvaskerier i Forbindelse med Mejerierne og andre Steder af en saadan Størrelse, at Andelsvaskerierne kunde sættes i Gang paa egne Ben, og ret hurtigt udviklede de sig til at blive en af de allervigtigste Hjælpere for Landhusmøderne. Den svenske Stat har hvert Aar siden 1939 stadig bevilget 50 000 Kr. Statstilskudet kan, naar visse Vilkaar er opfyldt, søges gennem Egnahemsstyrelsen, der skal godkende Anlægningen, ligesom Foreningen forpligter sig til at føre nøje Kontrol med Vask saavel som Drift og er desuden forpligtet til at fremvise Vaskeriet for Besøgende. Der findes ogsaa Mulighed for at faa Statslaan til den Del af Anlæggelsesomkostningerne, som falder paa Maskinerne. Saadanne Laan bevilges af Jordbrugets Maskinlaanefond. Ansøgninger herom skal indsendes gennem det nærmeste Husholdningsselskab.

Den første Begyndelse til Starten af et Andelsvaskeri er en Forening af Andelshavere, hvor der pr. Familiemedlem over 15 Aar indbetales 15—20 Kr. eller mere. Halvdelen indbetales med det samme, Resten i Løbet af 1 Aar. Den Kapital, som skal bruges til Oprettelse af et Andelsvaskeri, og som ikke dækkes af de tegnede Andele, optages som Laan. Der tegnes dog ogsaa ofte et større Antal Andele af Industrier eller Institutioner. Sveriges største Andelsvaskeri, der ligger i Skultuna ved Vesteraas og betjener 500 Familier, opførtes i 1941 og kostede ca. 60 000 Kr. at opføre. Andelsvaskeriet støttedes af A.-B. Svenska Metallverken og Skultuna Konsumtionsforening (Brugsforeningen), der tegnede Andele for 17 500 Kr. Disse havde saa efter Lovene Ret til at indsætte hver sin Repræsentant i Andelsvaskeriets Bestyrelse.

Hvem opretter Andelsvaskerierne?

Som Regel er det en eller anden Institution, der tager Initiativ, naar man finder fornøden Interesse for Tanken. Det kan være Statens Egnahemsstyrelse (en Institution, der i Sverige

virker for Oprettelse af egne Hjem), det kan være Husholdningsselskaberne, der svarer til vore landøkonomiske Foreninger, og hvoraf man i Sverige har et for hver af Landets 26 Amter. Det kan ogsaa være Kooperative Förbundet, svarende til Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger. Egnahemsstyrelsen har udgivet en Brochure om „Andelstvätt“ og opstillet Forslag til Love og Vedtægter. De store Vaskemaskinfabrikker, hvoraf kan nævnes „Bohus“ og „Calor“, er selvsagt ogsaa interesseret i Andelsvaskerier. Disse har ogsaa udsendt Brochurer om Andelsvask og giver Tegninger, Overslag og Kalkulationer til Reflektanter uden Forbindende.

Hvorledes er et Andelsvaskeri indrettet?

Selve Bygningen er oftest lav og i baraklignende Facon. Rumindretningen er, foruden en større Vaskehal, Indvejningsrum, Kontor, Frokoststue, Garderobe, Toiletrum, Kedel- og Brændselsrum. Kedelen kan være indrettet til Højtryksdamp eller Lavtryksdamp, men det hævdes, at Varmrullens Arbejdskapacitet ikke er nær saa stor, hvis den skal opvarmes med Lavtryksdamp, som hvis man benytter Højtryksdamp. I selve Vaskehallen er opstillet flere Vaskemaskiner i forskellige Størrelser, oftest Maskiner der tager 12 eller 24 kg Tøj i tør Tilstand. Vaskemaskinerne er Tromlemaskiner med Tromle af rustfrit Staal. Mængden af Vaskemaskiner er afhængig af Vaskeriets Størrelse, men i et Vaskeri til f. Eks. 200 Familier regner man med Anskaffelse af ca. 4 Vaskemaskiner f. Eks. to til 12 kg og to til 24 kg Tøj. Desuden findes Tørrecentrifuge, der slynger 75 pCt. af Vandet i Tøjet ud, saa Tøjet er halvtørt, naar det forlader Centrifugen.

Den vigtigste Maskine i Andelsvaskeriet er vel nok Varmrullen. Drives en saadan med Højtryksdamp, kan Kapaciteten være indtil 80 kg Tøj i Timen. Den kan ogsaa opvarmes med Gas eller Elektricitet, men dette er baade dyrere og mindre effektivt. Varmrullen tørrer Tøjet samtidig med, at det rulles, og man sparer saaledes flere Mellemlid af Vasken, idet Tøjet hverken skal hænges op, tages ned, stænkes eller lægges sammen. Efter Prøver udført paa Statens Prøvningsanstalt er det fastslaaet, at Sliddet paa Tøjet er mindre, naar det tørres i

Varmrullen, end naar det tørres i fri Luft og siden koldrulles. *Tørringen maa nemlig ske saa hurtigt som muligt.* Tillige bevirker den hurtige Tørring, at Tøjet ikke bliver graat af Udseende, hvad man jo ellers skulde være tilbøjelig til at tro, naar Tøjet ikke kommer i Solen og i Luften.

Hvorledes ledes et Andelsvaskeri, og hvad koster Tøjkasken?

Vaskeriet ledes af en Forstanderinde, der alt efter Vaskeriets Størrelse har een eller flere Medhjælpere. Husmødrene kommer selv med deres Tøj og udfører Vasken selv med Vejledning af Forstanderinden. Det er mest almindeligt at erlægge Betaling for Vasken efter en Pris pr. kg Tøj i tør Tilstand, men det kan ogsaa ske, at man tager Leje pr. Time for den Tid, man har benyttet Vaskeriet.

Foranlediget af Hemkonsulent Frk. *Ester Jonzon*, Västmanlands Läns Husholdningsselskab, besøgte jeg en Dag Andelsvaskeriet i Sättra, 125 km Nordvest for Stockholm. Forstanderinden for Vaskeriet oplyste, at Vaskeprisen pr. kg Tøj inklusive Vaskemidler, Strøm og Brændsel var 30 Øre pr. kg Tøj for Andelshavere, naar Husmødrene selv besørgede Vasken, og 35 Øre for Ikke-Andelshavere. For Bestillingsvask, d. v. s. Vask udført af Vaskeriets Personale, var Prisen 55 Øre pr. kg + ekstra Tillæg for Strygning.

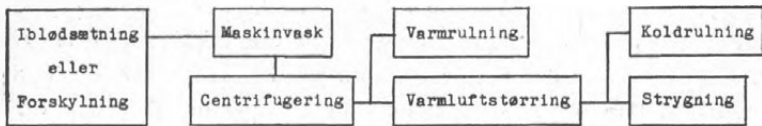
Vaskeriet havde kun 50 Andelshavere, men der besørgedes Bestillingsvask for en stor Mælkecentral og et stort Kursted, Sättrabrunn, som laa der i Byen. Vaskeriet var et tidligere Mejeri, som var blevet omdannet og taget i Brug i 1941. Mejeriet var blevet købt for 15 000 Kr., og til Inventar og Montering var medgaaet 20 000 Kr. Andelshaverne havde indbetalt 5000 Kr., fra Staten var modtaget et Laan paa 7000 Kr. Den resterende Sum 23 000 Kr. var optaget som Laan. Forstanderinden, der er ansvarlig for Maskiner og Drift overfor Bestyrelsen, hjælper Husmødrene til Rette og sørger for, at de faar deres Vasketur. Bestyrelsen bestod af 7 Personer, 5 Mænd og 2 Kvinder. Foruden Forstanderinden var 6 Medhjælpere ansat.

Tøjet fragtes til Vaskeriet pr. Bane eller Fragtmand, eller Vaskeriets Vogn henter og bringer Tøjet.

Den Lørdag, jeg besøgte Vaskeriet, var 2 Husmødre i Gang med at vaske. De var begge ankommet om Morgenen ved 8-Tiden med ca. 40 kg Tøj. Kl. godt 14 var de helt færdige til at drage hjem med det rene Tøj, rullet og strøget, og de udtalte begge deres store Tilfredshed over at komme saa nemt om ved Vasken. Det var særlig Varmrullen, de var begejstret for.

Arbejdsgangen

ved Maskinvask fremgaar af følgende Opstilling: (efter Egnahemsstyrelsen):

Tøjets Behandling i Vaskeriet.

Vi vil nu prøve at følge Tøjet paa dets Vandring fra Smudsposen til Linnedskabet. — De Husmødre, som ikke bor for langt fra Vaskeriet, kommer Dagen før og sætter Tøjet i Blød i blødgjort Vand tilsat Soda. Tøjet vejes dog først efter, at det er sorteret. Som Regel er der i Vaskeriet opstillet Blødgøringsfiltre, der afkalker Vandet, saaledes at al Sæbe bliver udnyttet fuldstændig. Kommer man langvejs fra, erstattes Iblødsætningen dog oftest af en saakaldt „rørlig Iblødsætning“, d. v. s., Tøjet faar nogle Forskylninger i Vaskemaskinen i koldt Vand tilsat Soda, Vandet udskiftes nogle Gange, og Maskinen gaar ialt ca. 10 Minutter. Paa denne Maade skulde det være muligt at fjerne en stor Del af Smudset. Derefter kommer der tilberedt Vaskelud paa Tøjet i Maskinen, og der køres 10 Minutter, før Varmen sættes til. Er Tøjet meget smudsigt, tappes dette Hold Vand fra og ny Lud kommer paa. Maskinen fortsætter at gaa og nu sættes Varme til i Form af Damp. Der opvarmes til 85° Celsius, og Maskinen gaar i 25 Minutter. Varmen mindskes, og Maskinen gaar yderligere 10 Minutter. Kulørt Tøj og Celluldstøj maa kun naa op paa en Varmegrad paa højst 60° C. Vaskemaskinen er forsynet med Termometer og en Slags Tidsmaaler, saa man kan se, hvortlænge Maskinen har

gaaet. Man ser altsaa, at Luden ikke kommer til at koge. Aarsagen dertil er, at det er videnskabeligt bevist, at Tøjets Taver lider meget ved, at Vandet koger samtidig med, at Tøjet er i Bevægelse; 85 Graders Varme skulde være tilstrækkeligt til at fjerne Smudset.

Efterskylningen foregaar ogsaa i Maskinen; første Hold Vand er varmt, siden skylles der i 6—7 Hold koldt Vand.

Fra Maskinen løftes Tøjet over i Centrifugen, hvor det meste af Vandmængden slynges bort; denne gaar ca. 10 Minutter, og Tøjet er da færdig til at gaa i Varmrullen. Først sorteres Klæderne; de tykke og dobbelte for sig og de tyndere for sig. Tøjet lægges udbredt paa et Bord med Retsiden til samme Side. Herfra tages Tøjet og føres i Varmrullen, og man maa se til, at Tøjet føres lige ind og uden Læg, Retsiden indad mod den ophedede Valse. Lagner, Duge o. lign. lægges helt udbredt i. Er der Knapper i Tøjet, maa disse ligge ind mod den bløde Valse. Taaler Knapperne ikke Varme, kan Tøjet ikke varmrulles. Tyndere Stykker Tøj passerer kun Valsen 1 Gang, tykkere Stykker og dobbelte Stykker dog 2 eller 3 Gange. I Varmrullen behandles den overvejende Del af Tøjet, men Ting som Strømper, Uldtøj og tricovævede Ting tørres i Tørreskabet. Naar Tøjet er ophængt her, blæses varm Luft ind, og Tøjet er tørt paa ganske kort Tid. Et Tørreskab er opdelt i Kulisser, saa flere Husmødre kan benytte Skabet samtidig, idet de hver faar en Kulisse. Mens Tøjet vaskes i Vaskemaskinen, besørger Husmødrene Vask af Uldtøj og lignende. Det Tøj, som ikke skal varmrulles, tørres i Varmluftskabet og koldrulles eller stryges.

Hvordan er Forbruget af Vand, Vaskemidler, Brændsel og Elektricitet?

Et moderne Andelsvaskeri bruger ifølge svenske Tal 50—75 l Vand pr. kg tørt Vasketøj. Vandet maa være blødgjort, for at Sæben kan udnyttes fuldstændig; derfor opstilles der i Reglen Blødgøringsfiltre. Ved Stordrift, hvor man saaledes kan vaske i blødgjort Vand, har man tillige større Mulighed for at tilmaale Sæben mere nøjagtigt og sparsomt, end naar den en-

kelte selv skal vaske, og Vaskemiddeludgifterne bliver derfor lavere. I svenske Andelsvaskerier regner man med ca. 4 Øre pr. kg tørt Tøj til Vaskemidler. Selvom man ikke uden videre kan sammenligne svenske og danske Forhold, skal det dog nævnes, at Vaskemiddeludgiften i Gennemsnit for de 25 fynske Husholdninger var 9,1 Øre pr. kg Tøj.

Brændselsudgifterne regner man til ca. $\frac{1}{2}$ kg Koks til Vask, Tørring og Rulning af 1 kg tørt Tøj.

Forbruget af elektrisk Strøm regnes sædvanligvis til 0,15 Kilowatt pr. kg tørt Tøj, heri indbefattet saavel Drivkraft som Belysning.

Ved mit Besøg hos Hemkonsulent Frk. *Esther Jonzon*, *Vesteråas*, kunde jeg ikke lade være med at spørge: „Var de svenske Husmødre nu lette at faa med paa denne nye Ide?“ „Nej,“ svarede Frk. *Jonzon*, „det kan De tro, de ikke var. De havde mange Indvendinger at gøre og var meget konservative; de troede ikke, at Tøjet blev pænt og mente, at Tøjet tog Skade af Maskinvasken. Nogle havde ogsaa Modvilje mod at sende Familiens Tøj ud af Huset. Men efterhaanden som de saa, hvor nemt Andelshaverne slap over Stovvasken, og saa, at Tøjet blev pænt og aldeles ikke tog nogen Skade, meldte flere og flere sig, og paa den Maade voksede Andelsvaske-riene.“

Lad os haabe, at det maa gaa os ligesaa herhjemme. Der er i hvert Fald ingen af os, der ikke er klar over, hvor stor Betydning Sammenslutningen om Andelsmejerier, Slagterier, Bryggerier og Tekstilvirksomheder har faaet for det danske Landbrug og den danske Befolkning som Helhed, og der er vel næppe noget Menneske, der i Dag kunde ønske at faa disse Virksomheder flyttet tilbage til Hjemmene. Saaledes vil det sikkert ogsaa gaa med Stovvasken, hvis Andelsvaskerierne faar Lov til at blive en Gren paa det store Træ, der hedder de danske Andelssammenslutninger. Det vil muligvis gaa saadan, at man ikke kan forstaa, man saa længe har kunnet tænke sig at udføre dette slidsomme og tidsrøvende Arbejde, som en Stovvask nu engang er, hjemme.

Tilbage bliver saa Spørgsmaalet:

Hvorledes kan man tænke sig Andelsvaskerier etableret herhjemme?

Det første, der maa gøres, er at sprede Oplysning om Sagen paa saa fyldig og rigtig en Maade som mulig. Maaske kunde man i de landøkonomiske Foreninger i Vinterens Foredragsrækker lade indgaa Foredrag om Andelsvaskerier. Disse Foredrag skulde være for baade Kvinder og Mænd, thi Mændenes Hjælp maa man nødvendigvis have til Gennemførelse af Sagen. Fra det danske Mejeribrugs Side har man ogsaa vist Tanken Interesse, idet man mener, at hyppigere Vask af Masketøj og lettere Adgang til at faa Masketøjet vasket, skulde kunne forbedre Mælkehygiejnen.

Finder man paa en Egn, at der vises fornøden Interesse for Sagen, kan Landbo- og Husmandsforeningen indbyde til et Møde, hvor der kan nedsættes et Udvalg til at arbejde med Sagen. Dette Udvalg skulde saa forsøge at tegne Andele, hvis Størrelse skønsomt bør være f. Eks. 20 Kr. pr. Familien medlem eller 100—150 Kr. pr. Familie. Der kan ogsaa tegnes flere Andele. Før man gaar over til at gaa rundt med en Tegningsliste, bør man dog have indhentet Overslag og Kalkulationer, saa man omtrentlig kan give Oplysning om, hvad det om Aaret vil koste en Familie af den eller den Størrelse at vaske paa Andelsvaskeri. Et saadant Overslag vil formentlig kunne faas fra Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger, der har haft en Maskiningeniør og en Sæbeingeniør i Sverige for at studere Andelsvaskerier. Hellere maa man fragte Tøjet et Stykke Vej fremfor at bygge for smaa Andelsvaskerier; en Størrelse paa 150—200 Familier anses for mest fordelagtigt, da Vasken saa bliver billigst. Og det gælder om at gøre Vaskeudgifterne saa lave som vel muligt.

Om man vil bygge Andelsvaskerier i Tilknytning til Mejerier, der eventuelt kan levere Højtryksdamp mod en vis Betaling, bliver et Spørgsmaal, hvis Gennemførlighed man i hvert enkelt Tilfælde maa undersøge. — Nævnes skal det, at Landbrugets mandlige Medhjælpere ogsaa eventuelt kunde lade deres Tøj indgaa i Familievasken mod Betaling; paa den Maade fik man Tøjmængden øget, thi jo større Tøjmængde, des billigere bliver Driften.

Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger har ønsket, at der uanset de nuværende høje Bygge- og Maskinpriser saa snart som muligt skulde opføres et Andelsvaskeri, der kan være i Drift og tjene som Eksempel for andre, naar Krigen er forbi, og der igen vil være Tilgang paa Maskiner og Byggematerialer.

Vaskeprisen pr. kg Tøj i et Vaskeri til 200 Familier er, hvis det skal opføres til de nuværende høje Byggepriser, af F. D. B.s Ingeniørkontor anslaaet til at blive omkring 50 Øre pr. kg Tøj med Selvbetjening og omkring 65 Øre, hvis Vaskeriet skal udføre Vasken. Hjemmevasken beløb sig efter de fynske Undersøgelser til godt 90 Øre pr. kg Tøj, naar Arbejdskraften medregnes. Selvom Prisen pr. kg Vask bliver højere i Danmark end i Sverige, vil den dog sikkert ikke blive højere, end at der nok skal blive mange Familier, der under de vanskelige Arbejdsforhold gerne betaler denne Pris for at slippe for Storkvasken eller komme betydeligt nemmere om ved den.

Hovedsagen er dog imidlertid ikke, at Sagen *forceres* frem. Det gør ikke noget, at det tager sin Tid; det vigtigste er, at Planerne ordentlig gennemtænkes og modnes.

Margrethe Nevald.
